

بررسی علل و عوامل فراوانی دعاوی مطالبه خسارت در استان کهگیلویه و

بویراحمد

مرتضی کرمی

کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

چکیده

خسارت، یکی از مفاهیم مهم در نظام حقوقی است و آگاهی از انواع آن، راههای جبران و شرایط مطالبه، برای تمامی افراد جامعه و به ویژه فعالان اقتصادی ضروری است. در صورت بروز خسارت، فرد زیان دیده می تواند با مراجعه به مراجع قضایی و طرح دعوا، خواستار جبران خسارت وارده شود. در استان کهگیلویه و بویراحمد میزان پرونده های حقوقی مربوط به مطالبه خسارت پس از دعاوی ملکی در رتبه دوم قرار دارد. به دلیل حجم بالای تخلف از تعهدات قراردادی و تعهدات مالی مانند چک، اجاره، و ... می باشد که از مهمترین دلایل آن بدحسابی افراد، عدم اخذ ضمانت مناسب، اعتماد بیش از اندازه، قومی و قبیله ای بودن مردم، عدم آگاهی مردم از حقوق خود، عدم آگاهی طرفین در خصوص تنظیم اصولی قرارداد، عدم اهمیت مسائل دینی و اخلاقی، و ... می باشد.

واژگان کلیدی: مطالبه خسارت، جبران خسارت، زیان دیده، حقوقی

مقدمه

استان کهگیلویه و بویراحمد در جنوب غربی ایران قرار دارد (مجتبایی و رسولی، ۱۳۸۸: ۳۴). استان کهگیلویه و بویراحمد با مساحت ۱۶۲۶۴ کیلومتر مربع در ادامه سلسله جبال زاگرس از شمال با استان‌های اصفهان و چهارمحال و بختیاری، از شرق با استان فارس، از جنوب با استان‌های فارس و بوشهر و از غرب با استان خوزستان همسایه است. کوه‌های مرتفع که همچون سدی در مقابل توده‌های فعال جوی مقاومت می‌کنند، در تنوع آب و هوایی استان موثر واقع شده‌اند. هر چه در امتداد کوه‌های زاگرس از شمال به جنوب غربی نزدیک‌تر شویم، از ارتفاع کوه‌ها و مقدار بارندگی و رطوبت هوا به طور محسوسی کاسته می‌شود. این وضعیت طبیعی مشخصات دوگانه‌ای را پدید آورده و دو نوع آب و هوای سردسیری و گرمسیری را به وجود آورده است. مردم استان غالباً گویش لری دارند. این گویش بازمانده زبان ایرانیان قدیم است که کمتر تحت تاثیر زبان‌های بیگانه قرار گرفته است و اختلاف ریشه‌ای با سایر گویش‌های لری ندارد. گویش ترکی نیز به صورت پراکنده به ویژه در شهر دوگنبدان مورد استفاده قرار می‌گیرد. فرهنگ غالب استان عشایری است و ۹۹/۸۶ درصد جمعیت را مسلمانان شیعه تشکیل می‌دهند. بیش تر جمعیت استان لر هستند.

با توجه به اصل سی و چهارم قانون اساسی: «دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هر کس می‌تواند به منظور دادخواهی به دادگاه‌های صالح رجوع نماید. همه افراد ملت حق دارند این گونه دادگاه‌ها را در دسترس داشته باشند و هیچ کس را نمی‌توان از دادگاهی که به موجب قانون حق مراجعه به آن را دارد منع کرد.» همچنین اصل یکصد و پنجاه نهم قانون اساسی نیز بیان می‌دارد: «مرجع رسمی تظلمات و شکایات، دادگستری است. تشکیل دادگاه‌ها و تعیین صلاحیت آنها منوط به حکم قانون است». لذا منع افراد از دادخواهی ممنوع بوده؛ لیکن، آزادی افراد جامعه در امر تظلم خواهی و دادخواهی بدون قید و شرط، موجب گردیده آمار کمی پرونده‌های قضایی در جامعه به قدری چشمگیر باشد که در مقایسه با سایر کشورها، دادگستری ایران در زمره شلوغ‌ترین و پرکارترین دادگستری‌های جهان قرار گیرد. تعداد پرونده‌های ارجاعی به محاکم دادگستری ایران با تعداد پرونده‌های ارجاعی به دادگستری کشورهای پرجمعیتی مانند چین و هند، آمار مشابهی دارد. این موضوع را نمی‌توان به دلیل آمار بالای اختلاف بین اشخاص و یا جرایم دانست؛ لیکن عواملی که موجب می‌گردد افراد به سهولت بتوانند دعاوی متعددی علیه یکدیگر طرح نموده و تقدیم دستگاه قضایی نمایند موجب افزایش آمار پرونده‌های قضایی گردیده و بدون ایجاد سازوکار مدبرانه نمی‌توان این آمار را کاهش داد. ایجاد امکانات آسان برای اخذ وکیل، عدم پذیرش دعاوی بدون تائید افراد متخصص و محدود نمودن صلاحیت افراد عادی در طرح دعاوی از جمله راهکارهایی است که می‌تواند موجب کاهش آمار عجیب پرونده‌های قضایی در ایران گردد.

از میان پرونده‌های حقوقی قضایی در استان کهگیلویه و بویراحمد، پس از اختلاف مالکیت یکی از بیشترین پرونده‌های حقوقی مربوط به مطالبه خسارت است.

معناشناسی خسارت

خسارت به معنای ضرر و زیان وارده به اموال و حقوق یا منافع فردی اشخاص حقیقی یا حقوقی در اثر فعل مثبت یا ترک فعل شخص دیگر را می‌گویند. در نظام حقوقی ایران، جبران خسارت یکی از اصول اساسی است و بر اساس قاعده لاضرر، قانون مسئولیت مدنی و... شخص متخلف موظف است خسارت وارده به اشخاص زیان‌دیده را جبران نماید (نجدادی و همکاران، ۱۴۰۲).

انواع خسارات

به طور کلی خسارات را می‌توان به چند دسته ذیل تقسیم کرد:

- ۱- خسارت مادی: زیان‌هایی که مستقیماً قابل اندازه‌گیری و برآورد مالی هستند، مانند خسارت به اموال، هزینه‌های درمانی یا از دست دادن درآمد ناشی از افعال زیانبار
- ۲- خسارت معنوی: زیان‌هایی که اصولاً قابل اندازه‌گیری مالی نیستند، اما موجب صدمات روحی و روانی برای فرد زیان‌دیده می‌شوند، مانند لطمه به حیثیت و آبرو یا آلام روحی ناشی از جرایم که طبق ماده ۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری چنین خساراتی قابل مطالبه می‌باشد.
- ۳- خسارت مستقیم: زیان‌هایی که به طور مستقیم ناشی از فعل یا ترک فعل متخلف به اشخاص وارد می‌شود.
- ۴- خسارت غیرمستقیم (تبعی): زیان‌هایی که در پی خسارت مستقیم به فرد زیان‌دیده وارد می‌شوند، مانند از دست دادن فرصت شغلی به دلیل تعطیلی کسب و کار آسیب‌دیده که به شکل غیر مستقیم چنین خسارتی وارد می‌شود (پناهی و حیدری، ۱۴۰۲).

نحوه جبران خسارت معنوی

جبران خسارت می‌تواند به شیوه‌های مختلفی صورت گیرد که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

پرداخت وجه نقد: جبران خسارت مالی از طریق پرداخت مبلغ معادل خسارت به فرد زیان‌دیده بازگرداندن به حالت اولیه: در برخی موارد امکان بازگرداندن اموال آسیب‌دیده به حالت اولیه وجود دارد که این روش نیز یکی از راه‌های جبران خسارت محسوب می‌شود.

ارائه خدمات: گاهی جبران خسارت به صورت ارائه خدمات درمانی، توانبخشی و یا سایر خدمات ضروری به فرد زیان‌دیده انجام می‌شود.

رابطه سببیت بین فعل و ضرر ایجاد شده: بین فعل زیان‌بار و خسارت، باید رابطه علیت مستقیم و بدون واسطه وجود داشته باشد.

اثبات وقوع خسارت: میزان خسارت باید با دلایل و مدارک قابل اثبات باشد به عنوان مثال در تصادفات رانندگی برای صورت برداری از ادله و محاسبه ضرر وارده از شورای حل اختلاف تامین دلیل درخواست می‌شود.

اثبات تقصیر یا سوءنیت متخلف: در برخی موارد مانند دیون contractual، اثبات تقصیر یا سوءنیت متخلف الزامی نیست و صرف ایراد خسارت می‌تواند موجب ایجاد مسئولیت برای شخص زیان‌زننده شود (بوربور، ۱۴۰۰).

روش‌های جبران خسارت در مسئولیت مدنی

شیوه‌های ترمیم زیان دیده - در نظام حقوقی ایران، اصل بر جبران خسارت ناشی از فعل زیانبار استوار است. مسئولیت مدنی در وهله اول، متوجه جبران خسارت دیده و بازگرداندن وی به وضعیت سابق می‌باشد. برای تحقق این هدف، شیوه‌های متعددی در نظر گرفته شده است که در ادامه به بررسی آن‌ها می‌پردازیم.

۱- جبران عینی (اعاده وضع به سابق)

هدف اصلی جبران عینی، بازگرداندن وضع زیان دیده به همان حالتی است که پیش از ورود خسارت وجود داشت. این شیوه با بازگرداندن شرایط گذشته، به بهترین شکل منافع زیان دیده را تامین می‌کند.

موارد کاربرد جبران عینی:

خسارت به مال: تعمیر مال آسیب دیده، تحویل مثل (مال مشابه) در صورت تلف شدن مال، رفع عیب.

خسارت به منافع: رفع موانع ایجاد شده، اعاده منافع از دست رفته.

خسارت به شخصیت: عذرخواهی علنی، تصحیح نشریه و...

محدودیت‌های جبران عینی:

در برخی موارد، بازگرداندن به وضع سابق غیرممکن یا دشوار است.

ممکن است جبران عینی برای زیان دیده مفید نباشد و هزینه‌های سنگینی در برداشته باشد (هاشم پور بوسجین، ۱۴۰۳).

۲- جبران بدلی (پرداخت خسارت)

در صورتی که جبران عینی غیرممکن یا برای زیان دیده مفید نباشد، ناگزیر به جبران بدلی یعنی پرداخت خسارت به صورت وجه نقدی هستیم. در این روش، ارزش مالی خسارت تعیین و به زیان دیده پرداخت می‌شود (علیزاده، ۱۳۹۷).

۳- شیوه‌های ترکیبی

در برخی موارد، استفاده از جبران عینی و جبران بدلی به صورت ترکیبی می‌تواند راهکار مناسبی باشد. به عنوان مثال، در صورت آسیب فیزیکی به فرد، علاوه بر پرداخت هزینه‌های درمان، ممکن است حکم به عذرخواهی علنی نیز صادر شود.

در کنار روش‌های جبران خسارت، ممکن است دادگاه به منظور تنبیه متخلف و جلوگیری از تکرار فعل زیانبار، وی را به جبران خسارات معنوی زیان دیده نیز محکوم کند. تامین عدالت و حمایت از حقوق زیان دیده، از اهداف اصلی مسئولیت مدنی است.

روش‌های مختلف جبران خسارت، ابزارهایی در دست دادگاه برای تحقق این هدف به شمار می‌روند. انتخاب شیوه مناسب با توجه به نوع و ماهیت خسارات و با در نظر گرفتن منافع طرفین صورت می‌پذیرد (شفیعی، ۱۴۰۳).

خسارت قراردادی

خسارت قراردادی یکی از مباحث اساسی و پرکاربرد در حقوق مدنی به شمار می‌رود. هنگامی که یکی از طرفین قرارداد به تعهدات خود عمل نکرده و طرف دیگر متحمل ضرر و زیان شود، موضوع خسارت قراردادی مطرح می‌گردد. در این راستا، قانونگذار ساز و کارهایی را پیش بینی کرده است تا طرف متضرر بتواند خسارت وارده را جبران نماید.

خسارت قراردادی به زیان‌هایی گفته می‌شود که به سبب نقض تعهدات ناشی از یک قرارداد لازم‌الاجرا بر یکی از طرفین وارد می‌شود. این خسارت می‌تواند جنبه مادی و یا معنوی داشته باشد. خسارت مادی شامل زیان‌هایی است که به اموال و دارایی فرد وارد می‌شود، مانند خسارت ناشی از عدم تحویل مال موضوع قرارداد. خسارت معنوی نیز لطمه‌هایی است که به حیثیت، آبرو و یا عاطفه فرد وارد می‌گردد (میرزایی و همکاران، ۱۴۰۴).

شرایط تحقق خسارت قراردادی

- ۱- وجود قرارداد لازم الاجرا: نخستین شرط تحقق خسارت قراردادی، وجود یک قرارداد معتبر و لازم الاجرا میان طرفین است.
- ۲- نقض تعهد: شرط دوم، نقض یکی از تعهدات مندرج در قرارداد توسط یکی از طرفین است. این نقض می تواند به صورت فعل (انجام دادن کاری که نباید انجام می داد) یا ترک فعل (انجام ندادن کاری که باید انجام می داد) باشد.
- ۳- رابطه سببیت میان نقض تعهد و خسارت: شرط سوم، وجود رابطه سببیت میان نقض تعهد و خسارت وارده است. به عبارت دیگر، باید ثابت شود که خسارت وارده نتیجه مستقیم یا غیرمستقیم نقض تعهد بوده است (مانده گاری، ۱۴۰۴).

راه های جبران خسارت قراردادی

- چنانچه شرایط تحقق خسارت قراردادی وجود داشته باشد، طرف متضرر می تواند به یکی از طرق زیر خسارت خود را جبران نماید:
- ۱- مطالبه وجه التزام: در برخی از قراردادها، طرفین مبلغی را به عنوان وجه التزام برای جبران خسارت ناشی از نقض تعهد در نظر می گیرند. در این صورت، طرف متضرر می تواند بدون نیاز به اثبات میزان خسارت، وجه التزام را مطالبه نماید.
 - ۲- اثبات و مطالبه خسارت غیرمعین: در صورتی که در قرارداد وجه التزامی پیش بینی نشده باشد، یا وجه التزام کافی نباشد، طرف متضرر می تواند با اثبات میزان خسارت وارده، جبران آن را از طرف مقابل مطالبه نماید.
 - ۳- فسخ قرارداد: علاوه بر جبران خسارت، طرف متضرر حق دارد قرارداد را فسخ نماید. فسخ به معنای برهم زدن قرارداد و پایان دادن به آن است.
- خسارت قراردادی یکی از ضمانت های اجرایی مهم در قراردادها محسوب می شود. وجود این ضمانت اجرا باعث می شود تا طرفین قرارداد به تعهدات خود پایبند باشند و در صورت نقض تعهد، خسارت وارده به طرف دیگر جبران شود (باباجانین و قنبریان، ۱۴۰۴).

تعهدات

مفهوم تعهد، رکن اساسی روابط حقوقی و به ویژه قراردادها به شمار می رود. تعهد به معنای الزام شخص به انجام فعل یا ترک فعل مشخص در قبال شخص دیگر است. در واقع، با انعقاد یک قرارداد، طرفین تعهداتی را نسبت به یکدیگر بر عهده می گیرند که ملزم به اجرای آن هستند.

اقسام تعهدات

- تعهدات را می توان از جنبه های مختلفی دسته بندی کرد که برخی از مهم ترین آن ها عبارتند از:
- الف) بر حسب نوع موضوع:
- تعهد به انتقال عین: در این نوع تعهد، متعهد ملزم است مال معینی را به متعهدله تملیک کند، مانند تعهد فروشنده به تحویل مال فروخته شده به خریدار.
- تعهد به انجام فعل: در این نوع تعهد، متعهد ملزم است کاری را انجام دهد، مانند تعهد پیمانکار به ساختن ساختمان.

تعهد به ترک فعل: در این نوع تعهد، متعهد ملزم است از انجام کاری خودداری کند، مانند تعهد بایع به عدم فروش مال فروخته شده به شخص ثالث.

(ب) بر حسب منشأ پیدایش:

تعهد ناشی از قرارداد: این نوع تعهد ناشی از توافق اراده دو یا چند نفر است که در قالب یک قرارداد منعقد می شود. تعهد ناشی از اعمال حقوقی غیرعقدی: برخی تعهدات از اعمال حقوقی غیرعقدی مانند وصیت یا ایقاع ناشی می شوند. تعهد ناشی از قانون: در برخی موارد، قانون مستقیماً شخص را به انجام فعلی یا ترک فعلی ملزم می نماید که در این صورت تعهد قانونی ایجاد می شود.

آثار نقض تعهد

در صورت نقض تعهد توسط یکی از طرفین، طرف دیگر حق دارد: مطالبه خسارت: جبران خسارتی که به سبب نقض تعهد متحمل شده است را مطالبه نماید. اجرای تعهد به عهده متخلف: از دادگاه بخواهد تا متخلف را به اجرای تعهد ملزم نماید. فسخ قرارداد: قرارداد را فسخ نماید و از ادامه اجرای آن امتناع کند. تعهدات نقش بنیادینی در شکل گیری و اجرای روابط حقوقی دارند. شناخت دقیق اقسام و آثار تعهدات برای اشخاص حقیقی و حقوقی در حفظ حقوق و تعهدات خود و جلوگیری از بروز اختلافات حقوقی حائز اهمیت است (اسمعیل پور و سلاجقه، ۱۴۰۴).

موارد ایجاد الزامات خارج از قرارداد

اصلی ترین موارد ایجاد الزامات خارج از قرارداد عبارتند از: فعل زیانبار: هر فردی که با فعل یا ترک فعل خود به دیگری ضرر برساند، ملزم به جبران خسارت وارده است. این مسئولیت حتی در صورت نبود رابطه قراردادی میان آنها نیز برقرار است. به عنوان مثال، اگر شخصی در اثر بی احتیاطی به مال دیگری آسیب بزند، مسئول جبران خسارت وارده می باشد. ایراد ضرر ناشی از اشخاص تحت حضانت: فرد مسئول جبران خساراتی است که اشخاص تحت حضانت او مانند فرزندان و کارکنان به دیگری وارد کنند. این مسئولیت ناشی از قصور در نظارت و نگهداری است. ایراد ضرر ناشی از حیوانات: چنانچه حیوانی متعلق به شخصی به دیگری ضرر وارد کند، مالک حیوان مسئول جبران خسارت است. مگر اینکه بتواند ثابت کند که ضرر ناشی از قصور او نبوده است. مدیریت امور بدون اذن: اگر فردی بدون اجازه مالک، اموال او را اداره کند، در صورت ورود خسارت مسئول جبران آن است. این مسئولیت حتی در صورت حسن نیت نیز وجود دارد. غصب: تصرف عدوانی اموال دیگری بدون اجازه او، ایجاد کننده الزام به استرداد مال و جبران خسارات می باشد. استیفای نامشروع: بهره برداری غیرمجاز از اموال یا فعالیت های دیگران بدون اجازه آنها، منجر به الزام به جبران خسارت می شود (اشراقی صدر، ۱۴۰۴).

ویژگی‌های الزامات خارج از قرارداد

عدم نیاز به وجود قرارداد: این الزامات برخلاف الزامات قراردادی، بدون وجود توافق رسمی ایجاد می‌شوند. منشأ قانونی یا ناشی از عمل فرد: این الزامات یا بر اساس قواعد مندرج در قانون ایجاد می‌شوند و یا ناشی از رفتار و عملکرد فرد هستند.

هدف جبران خسارت: هدف نهایی این الزامات، جبران خساراتی است که به دیگری وارد شده است. چنانچه در زمینه مطالبه خسارت اعم از قراردادی یا غیرقراردادی با چالش مواجه شدین می‌توانید با ما در ارتباط باشید. خسارات قابل مطالبه عبارتند از: منافع ممکن‌الحصول؛ منظور از منافع ممکن‌الحصول، منفعی هستند که علت، مقتضی و سبب آن بوجود آمده باشد (نجادی و همکاران، ۱۴۰۲).

مهمترین عناوین دعاوی حقوقی مطرح شده در استان کهگیلویه و بویراحمد در خصوص مطالبه خسارت و بررسی

علل آن

خسارت‌های قابل مطالبه در دعاوی حقوقی به چند دسته طبقه‌بندی می‌شوند. آگاهی از انواع خسارت‌های قابل مطالبه و دادگاه صالح رسیدگی به آن اهمیت به سزایی دارد. انواع خسارت‌های قابل مطالبه در قانون و دادگاه‌های ایران عبارت‌اند از خسارت دادرسی، خسارت تأخیر تأدیه، خسارت ممکن‌الحصول، خسارت معنوی، خسارت قانونی و خسارت قراردادی و در ادامه به بررسی هریک به طور جداگانه خواهیم پرداخت.

۱- مطالبه افت قیمت ناشی از تصادفات رانندگی

متأسفانه تصادفات رانندگی علاوه بر خسارات ظاهری به خودرو، می‌توانند باعث کاهش ارزش آن نیز شوند. این کاهش ارزش که به عنوان “افت قیمت” شناخته می‌شود، ناشی از عواملی مانند تعمیرات انجام شده، رنگ شدگی بدنه، تعویض قطعات و یا حتی سابقه تصادف در بازار فروش خودرو است. مطالبه این افت قیمت از فرد مقصر حادثه، حق قانونی زیان دیده محسوب می‌شود. با توجه به شهرت منفی استان کهگیلویه و بویراحمد در خصوص رانندگی ناایمن، و رانندگی پرمخاطره یکی از مهم‌ترین عناوین دعاوی مطرح شده حقوقی در استان می‌باشد.

۲- مطالبه خسارت ناشی از صدمه بر زیبایی

در صورت ایراد صدمه بدنی عمد، غیر عمد یا خطای محض، شارع مقدس و به تبع آن مقنن، قصاص عضو، دیه یا ارش عضو یا منفعت آن را ثابت دانسته است، اما جبران نقص زیبایی به صورت صریح در قانون بیان نشده و بهبودی صدمات همراه با کراهت منظر تبیین نگردیده است. اما سازمان نظام پزشکی در این خصوص اظهار نظر می‌کند. لذا به دلیل افزایش میزان اعمال جراحی زیبایی در استان، به تبع آن میزان رخدادها و قصور پزشکی در این اعمال بیشتر شده و پرونده‌های ارجاعی به سازمان نظام پزشکی و مطالبه خسارت در محاکم حقوقی افزایش تصاعدی را نشان می‌دهد.

۳- مطالبه خسارت ملکی

دعاوی خسارت به اموال ناشی از گودبرداری و ساخت و ساز غیرقانونی در محله از رایج‌ترین دعاوی در دادگاه است. گاهی این آسیب‌ها منجر به تخریب کامل یا جزئی ساختمان‌های مجاور می‌شود. روش‌های جبران خسارات ناشی از چنین حوادثی شامل پرداخت خسارت عادلانه، جبران ضرر و زیان‌ها و بازسازی املاک است. در این گونه دعاوی باید با اخذ نظر کارشناس

میزان خسارت وارده محاسبه شود و منشأ خسارت به طور کامل نشان داده شود. اثبات وجود رابطه سببیت بین تقصیر عامل آن و منشأ یکی از ویژگی های اصلی این دعاوی محسوب می شود.

شهر یاسوج با توجه به چهارفصل بودن و آب و هوای مناسب مهاجرین زیادی از روستاها و شهرهای گرمسیری به استان بخصوص مرکز آن (یاسوج) را پذیرا است. با توجه به ساخت و سازهای فراوان و گاهای غیر اصولی در شهر یاسوج و انجام تخلفات ساختمانی منجر به خسارت به عنوان مثال گودبرداری غیراصولی، ریزش سقف و دیوار، و ... لذا میزان پرونده های ناشی از این مورد نیز در مراجع حقوقی بسیار بالا است.

۴- خسارت دادرسی

بر اساس ماده ۵۱۹ قانون آیین دادرسی مدنی: «خسارات دادرسی عبارت است از هزینه دادرسی و حق الوکاله وکیل و هزینه های دیگری که به طور مستقیم مربوط به دادرسی و برای اثبات دعوا یا دفاع لازم بوده است از قبیل حق الزحمه کارشناسی و هزینه تحقیقات محلی.» در حقیقت خسارات دادرسی مجموع هزینه هایی است که خواهان مجبور به پرداخت آن ها می باشد تا حق خود را مطالبه نماید؛ از این رو می تواند این مبالغ را از محکوم علیه مطالبه کند.

این مورد به دلیل حجم پرونده های حقوقی وارده به سیستم قضایی استان است. لذا به تبع آن خسارت دادرسی نیز دارای فراوانی بالایی است.

۵- خسارت تأخیر تادیه

خسارت تأخیر تادیه به زبان ساده، نوعی جبران مالی است که برای جبران ضررهای ناشی از دیرکرد پرداخت بدهی در نظر گرفته می شود. زمانی که بدهکار به تعهد مالی خود عمل نکند و بدهی را در زمان تعیین شده پرداخت نکند، قانون این امکان را به طلبکار می دهد که از بدهکار خسارت تأخیر تادیه مطالبه کند. این خسارت در واقع هزینه ای است که بدهکار باید به دلیل تأخیر در انجام تعهدات خود بپردازد تا بخشی از کاهش ارزش پول یا فرصت های مالی از دست رفته ی طلبکار جبران شود.

ایفای تعهد تا آن جایی اهمیت دارد که قانونگذار برای تأخیر در تادیه دین خسارت با عنوان خسارت تأخیر تادیه در نظر گرفته است. خسارت تأخیر تادیه زمانی قابل مطالبه است که موضوع تعهد مواردی مانند قرارداد بیمه یا فروش و ... بوده و متعهد مستلزم پرداخت وجه نقد بوده ولی در موعد مقرر دین خود را ادا نکرده است. در صورت تغییر فاحش شاخص قیمت سالانه از زمان سررسید تا هنگام پرداخت و پس از مطالبه طلبکار، دادگاه با رعایت تناسب تغییر شاخص سالانه که توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تعیین می شود محاسبه و اتخاذ تصمیم می نماید؛ مگر اینکه طرفین به نحو دیگری مصالحه کنند.

مطالبه خسارت تأخیر تادیه با رعایت ماده ۵۲۲ قانون آیین دادرسی مدنی صورت می پذیرد. ماده ۵۲۲ قانون آیین دادرسی مدنی در این خصوص می گوید: «در دعاوی ای که موضوع آن دین و از نوع وجه رایج بوده و با مطالبه داین و تمکن مدیون، مدیون امتناع از پرداخت نموده، در صورت تغییر فاحش شاخص قیمت سالانه از زمان سررسید تا هنگام پرداخت و پس از مطالبه طلبکار، دادگاه با رعایت تناسب تغییر شاخص سالانه که توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تعیین می گردد محاسبه و مورد حکم قرار خواهد داد مگر این که طرفین به نحو دیگری مصالحه نمایند».

این مورد نیز به دلیل حجم بالای تخلف از تعهدات قراردادی و بخصوص تعهدات مالی مانند چک، اجاره، و ... می باشد که از مهمترین دلایل آن بدحسابی افراد، عدم اخذ ضمانت مناسب، اعتماد بیش از اندازه، قومی و قبیله ای بودن مردم، عدم آگاهی مردم از حقوق خود، عدم آگاهی طرفین در خصوص تنظیم اصولی قرارداد، عدم اهمیت مسائل دینی و اخلاقی، و ...

۶- خسارت ممکن الحصول

منافع ممکن الحصول منفعی هستند که مقتضای وجود آن ها حاصل شده باشد، مانند درختانی که شکوفه داده اند و این شکوفه ها مقتضای میوه دادن درختان است. ورود خسارت به منافع ممکن الحصول مستلزم جبران خسارت می باشد. ماده ۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص مطالبه خسارت ممکن الحصول چنین آورده است: «شاکي می تواند جبران تمام ضرر و زیان های مادی و معنوی و منافع ممکن الحصول ناشی از جرم را مطالبه کند». وفق تبصره ۲ ماده مذکور: «منافع ممکن الحصول تنها به مواردی اختصاص دارد که صدق اتلاف نماید. لازم به ذکر است مقررات مرتبط به منافع ممکن الحصول و نیز پرداخت خسارت معنوی شامل جرایم موجب تعزیرات منصوص شرعی و دیه نمی شود.» یعنی زمانی می توان درخواست مطالبه خسارت مطرح نمود که اتلاف رخ داده باشد. این مورد اگرچه در استان کمتر رخ می دهد اما باز هم جزو پرونده های مطرح شده می باشد که بیشتر در روستاها افراد درگیر آن هستند.

۷- خسارت معنوی

خسارت معنوی، خسارت صدماتی است که به روح، حیثیت و اعتبار شخصی، خانوادگی یا اجتماعی شخص وارد می شود. خسارت معنوی بر این اساس به دو گروه خسارات وارده به شخصیت، شرافت و آزادی های فردی و صدمات روحی و روانی و عاطفی تقسیم می شود. جبران خسارت معنوی به این صورت است که محکوم علیه علاوه بر جبران خسارات مالی باید نسبت به جبران خسارت معنوی از طریق روش هایی مثل عذرخواهی اقدام نماید. برخی اوقات در جهت جبران خسارت معنوی دادگاه اقدام به درج حکم در جرایم می نماید. این موضوع نیز با توجه به افزایش نزاع های جمعی و فردی و توهین و افترا رشد فراوانی داشته است که منشا بسیاری از این دعاوی ریشه در نزاع های جمعی دارد.

۸- خسارت قانونی

زمانی که موضوع تعهد چیزی غیر از وجه نقد باشد و متعهد از ایفاء تعهد در موعد مقرر خودداری نموده و خواهان بتواند این موضوع را به اثبات برساند که در اثر عدم انجام تعهدات مزبور، خساراتی به وی وارد شده و این خسارت بلاواسطه و ناشی از عدم ایفاء تعهد، تاخیر در ایفاء تعهد و یا عدم تسلیم خواسته بوده است، می تواند همزمان یا به صورت مستقل دعوای مطالبه خسارت قانونی را با رعایت ماده ۵۱۵ قانون آیین دادرسی مدنی مطرح نماید. همچنین لازم به ذکر است که ذی نفع می تواند اجرت المثل را به لحاظ عدم تسلیم خواسته یا تاخیر تسلیم آن از باب اتلاف و تسبیب از خواننده مطالبه کند؛ در مقابل خواننده می تواند خسارتی را که عمداً از طرف خواهان با علم به غیر محق بودن در دادرسی به او وارد شده از خواهان مطالبه نماید.

این موضوع بیشتر توسط شرکت های خدماتی و فروشگاه ها رخ می دهد و این شرکت ها بدلیل عدم انجام تعهد خود منجر به شکایت مردم در سیستم قضایی می گردد.

۹- خسارت قراردادی

هنگامی که یکی از طرفین قرارداد تعهد خود را انجام ندهد یا تاخیر در انجام تعهد داشته باشد و در نتیجه این موضوع خسارتی به طرف مقابل وارد شود، دو راه حل برای جبران خسارت وجود دارد: وجه التزام و شرط مطالبه خسارت. زمانی که طرفین حین انعقاد قرارداد یا پس از آن خسارتی را از باب تاخیر در ایفاء تعهد یا امثال آن در نظر بگیرند در حقیقت وجه التزام تعیین شده است، وجه التزام مبلغی است که در واقع به عنوان نوعی جریمه تعیین شده است. تعیین وجه التزام تخلف از انجام تعهد در قراردادها، با توجه به مواد ۱۰ و ۲۳۰ قانون مدنی بلاشکال است و طرفین قرارداد ملزم به رعایت آن هستند.

این مورد نیز به دلیل حجم بالای تخلف از تعهدات قراردادی و بخصوص تعهدات مالی مانند چک، اجاره، و ... می باشد که از مهمترین دلایل آن بدحسابی افراد، عدم اخذ ضمانت مناسب، اعتماد بیش از اندازه، قومی و قبیله ای بودن مردم، عدم آگاهی مردم از حقوق خود، عدم آگاهی طرفین در خصوص تنظیم اصولی قرارداد، عدم اهمیت مسائل دینی و اخلاقی، و ...

عوامل فرهنگی زمینه ساز افزایش دعاوی مربوط به مطالبه خسارت

۱. تنزل پیدا کردن نقش ریش سفیدان در حل و فصل نزاع
۲. فقدان شخص با تجربه و بزرگ تر در خانواده ها به منظور کمک به حل اختلافات حقوقی
۳. ضعف در پذیرش فرهنگ شهروندی توسط مهاجران روستایی تازه به شهر آمده
۴. ضعف قوه قضائیه در آموزش های فرهنگی به مردم در خصوص مقابله با کاهش خسارات ناشی از قراردادها و تعهدات غیرقراردادی
۵. افزایش منازعه گرانه منجر به ایجاد خسارت
۶. وجود روحیه زرنگ بازی، حيله و تقلب در برخی از گروه های اجتماعی
۷. ضعیف بودن سطح فرهنگ گفتگو در جهت حل مشکلات و معضلات
۸. خرده فرهنگ هایی که زرنگی، حيله و تقلب را مجاز و بعضاً نیک می انگارند
۹. ضعف رعایت حقوق دیگران
۱۰. ضعف در آموزش حقوق شهروندی
۱۱. کاهش فرهنگ ریش سفیدی و میانجی گری به تبع افزایش ابزار و رسانه های مدرن
۱۲. ضعف احترام به حقوق انسانی بین شهروندان
۱۳. ضعف در بنیان های فرهنگی مثل صداقت، تعامل، گفتگو و
۱۴. چشم و هم چشمی و تلاش برای کسب درآمد نامشروع

عوامل اقتصادی زمینه ساز افزایش دعاوی مربوط به مطالبه خسارت

۱. افزایش اختلافات ملکی
۲. تخریب اموال
۳. بیکاری
۴. فقر فردی و اقتصاد ضعیف استان
۵. شکاف شدید طبقاتی
۶. اختلافات مالی
۷. وضعیت معیشتی ضعیف خانواده و رونق نسبی که منجر به عدم ادای دین و دعاوی حقوقی میگردد.

عوامل زمینه ساز اجتماعی

۱. تنوع قومی و قبیله ای و ایجاد نزاع های قومی منجر به خسارت
۲. ساخت اجتماعی مبتنی بر قدرت و عدم گفتگو

۳. نزاع‌های فردی
۴. تصادفات جرحی
۵. هنجار بودن پرخاشگری در برخی مناطق
۶. ضعف همکاری معتمدین محلی جهت حل اختلافات
۷. ایجاد تمایلات پول پرستانه در سطح جامعه
۸. مشروعیت عام در کسب ثروت به هر راهی

عوامل زمینه‌ساز قضایی

۱. طولانی شدن روند امر قضاوت پرونده‌های حقوقی
۲. قضاوت اشتباه در برخی پرونده‌های مطالبه خسارت
۳. سوگیری قضات در امر قضاوت
۴. اعمال نفوذ برخی مسئولان و مدیران در رسیدگی به پرونده‌ها
۵. ضعف برخورد سیستم قضایی با وارد کنندگان خسارت و زیان
۶. نامتناسب بودن برخی قوانین با سنت‌ها
۷. تساهل و تسامح نسبت به پرونده‌های جبران خسارت

عوامل زمینه‌ساز مذهبی

۱. عدم رعایت اصول اخلاقی
۲. برچسب زدن‌های خانوادگی- طایفه‌ای و فامیلی
۳. علاقه به کسب درآمد از طریق نامشروع بر خلاف متن صریح قرآن
۴. افزایش اکل مال بالباطل (به پیوست مراجعه شود)
۵. عدم رعایت اصول قراردادی در زمینه‌های مختلف (گواه و شاهد گرفتن در معاملات و مکتوب نمودن تعهدات و ...) که در سوره بقره آیه ۲۸۲ آمده است
۶. رواج کلاهبرداری
۷. آموزش ناکافی مسائل دینی مرتبط با تعهدات
۸. ضعف وجود روحیه گذشت در بین جوانان

عوامل زمینه‌ساز انتظامی

۱. ضعف پوشش کامل امنیتی و انتظامی در مقابله با عوامل موثر در ایجاد خسارت
۲. عملکرد کند پلیس و یا ضعف حضور به موقع در محل ایجاد خسارت برای پیشگیری
۳. ضعف اقتدار کافی نیروی انتظامی برای خاتمه دادن به درگیری‌های منجر به خسارت
۴. تساهل و تسامح نیروی انتظامی در برخورد با وارد کنندگان زیان و عدم صورتجلسه خسارت ایجاد شده و ختم دعوی قبل از ارسال به سیستم قضایی

۵. ضعف تکمیل پرونده‌های ارجاعی به دادگستری
۶. بومی بودن پرسنل نیروی انتظامی که می‌تواند باعث محافظه کاری آن‌ها باشد
۷. کافی نبودن تجهیزات پلیس در برخورد اولیه با وارد کنندگان خسارت

نتیجه گیری

بدون تردید، قراردادهای یکی از موضوعات مهم و کاربردی در زندگی امروزی جوامع بشری است؛ زیرا، مبنای زندگی جمعی بشر مبتنی برقراردادها و تعهدات استوار بوده و می‌باشد. بنابر این، افراد در زندگی خود، نیازمند انعقاد قراردادهای با همدیگر، برای رفع نیازهای خویش هستند. طبعاً هرقراردادی به تبع خود تعهدات و آثاری را برای طرفین به وجود آورده و طرفین قرارداد را وادار به انجام تعهدی که ناشی از انعقاد قرارداد شده است، مینمایند. در صورت عدم ایفای تعهد توسط هر یکی از آنها، مستلزم ورود ضرر به طرف مقابل خواهد شد. خسارت وارده ناشی از عدم ایفای تعهد، ممکن است خسارت مادی، معنوی و یا متشکل از هر دو باشد. بدین رهیافت، با ورود ضرر و محقق شدن شرایط مطالبه خسارت، متعهدله میتواند متخلف را وادار به انجام جبران ضرر وارده ناشی از عدم اجرای تعهد نماید. در مقابل متعهد نیز این حق را برخوردارند که ادعا نماید که ورود ضرر ناشی از قوه قاهره بوده در فرض اثبات آن میتواند خود را از مسئولیت مبری سازد؛ در غیر این صورت، متعهد محکوم به جبران خسارت وارده ناشی از عدم اجرای قرارداد خواهد شد.

مسئولیت مدنی، به مثابه نهادی بنیادین در نظام های حقوقی، همواره با هدف جبران کامل زیان و بازگرداندن زیان دیده به وضعیت پیش از ورود ضرر شکل گرفته است؛ اصلی که در حقوق ایران نیز ریشه در قواعد مسلمی چون قاعده لاضرر، قاعده اتلاف و اصل عدالت جبرانی دارد

در استان کهگیلویه و بویراحمد با توجه به دوران گذار از سنت به مدرنیته روابط میان اشخاص اعم از قراردادی و غیرقراردادی وارد مرحله جدیدی شده است و مردم این استان بجای حل و فصل اختلافات خود از طریق ریش سفیدی و کدخدامنشی به سمت ثبت شکایت از طریق سیستم قضایی روی آورده اند. همچنین با توجه به تورم بالا و وضعیت سطح پایین مردم از منظر اقتصادی آنان را وادار به مطالبه خسارت از طریق سیستم قضایی نموده است.

منابع

۱. اشراقی صدر، لیلا، ۱۴۰۴، بررسی جایگاه عدم النفع به عنوان نوعی خسارت قابل مطالبه در دعاوی مدنی، یازدهمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم انسانی، مدیریت و کارافرینی ایران، تهران.
۲. اسمعیل پور، محمد و سلاجقه، سعادت، ۱۴۰۴، بررسی و تحلیل قواعد شکلی مطالبه دیه از صندوق تامین خسارت های بدنی در نظام حقوقی ایران، بیست و دومین کنفرانس ملی حقوق، علوم اجتماعی و انسانی، روانشناسی و مشاوره، شیروان.
۳. باباجانیان، بهمن و قنبریان، راحله، ۱۴۰۴، نقد و تحلیل تحدید قانونی مسئولیت در حقوق ایران با رویکرد تطبیقی، دهمین کنفرانس بین المللی علوم انسانی، حقوق، مطالعات اجتماعی و روانشناسی.
۴. مانده گاری، علیرضا، ۱۴۰۴، نقش محکوم علیه در جبران خسارت تاخیر تادیه و مطالبه وجه چک،
۵. میرزائی، محمدجواد و مقدری امیری، عباس و عالم زاده، محمد، ۱۴۰۴، بررسی نقض تعهدات عقود مشارکتی بانکی، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره: ۷، شماره: ۱.
۶. شفیعی، سیمین، ۱۴۰۳، بررسی خسارت تاخیر تادیه در حقوق ایران و رویه قضایی، نخستین کنگره ملی توسعه پایدار و مسئولیت های اجتماعی: چالش ها و راهکار ها، شیراز.
۷. عزیزاده، غلام سخی، ۱۳۹۷، بررسی خسارت ناشی از عدم اجرای قرارداد از منظر حقوق ایران و افغانستان، دوفصلنامه معارف اسلامی و حقوق خصوصی، دوره: ۲، شماره: ۱.
۸. هاشم پور بوسجین، پرهام، ۱۴۰۳، واکاوی نحوه مطالبه جبران خسارت و شیوه ارزیابی آن، نوزدهمین کنفرانس بین المللی مطالعات حقوقی و قضایی.
۹. بوربور، محمدرضا، ۱۴۰۰، آثار نقض تعهدات قراردادی و مطالبه خسارت ناشی از آن در حقوق ایران و انگلستان، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، دوره: ۳، شماره: ۲۷.
۱۰. پناهی، هادی و حیدری، بهرام، ۱۴۰۲، آثار فسخ قرارداد در حقوق ایران و مطالبه خسارت فسخ قرارداد، هفتمین کنفرانس ملی دستاوردهای نوین در حقوق و روانشناسی، تهران.
۱۱. نجادی ایجادکار، سهند و کاشانی، جواد و علوم یزدی، حمیدرضا، ۱۴۰۲، بررسی فقهی حقوقی مطالبه خسارت عدم ایفای تعهدات، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره: ۵، شماره: ۴.